

**В. М. Генник**, аспірант Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України  
ORCID 0009-0004-8261-6366

## УХВАЛА СЛІДЧОГО СУДДІ ЯК ПРАВОВА ПІДСТАВА ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ПРОПОРЦІЙНОСТІ (СПІВМІРНОСТІ)

**Постановка проблеми.** Сучасна модель кримінального провадження ґрунтується на поєднанні ефективності публічного переслідування та належного забезпечення прав людини, що особливо актуалізується на стадії досудового розслідування. Саме на цьому етапі органи правопорядку здійснюють найбільш інтенсивні втручання у права особи, зокрема шляхом обшуку, арешту майна, тимчасового доступу до речей і документів, накладення запобіжних заходів тощо. Тож особливого значення під час досудового розслідування набуває дотримання принципу пропорційності. Цей принцип тлумачиться Європейським судом з прав людини (далі – ЄСПЛ) у різних аспектах, зокрема, під час визначення права на свободу та особисту недоторканність (ст. 5 Європейської конвенції з прав людини (далі – ЄКПЛ)), права на повагу до приватного і сімейного життя (ст. 8 ЄКПЛ), права власності (ст. 1 Першого протоколу до ЄКПЛ) тощо. Водночас є універсальні критерії, виокремлені ЄСПЛ, які надають підстави визначати, чи було обмеження прав людини сумісним із принципом пропорційності. Такими критеріями, наприклад, є: законність, легітимна мета, втручання у права людини, що має відповідати вимогам співмірності. У свою чергу, законність обмеження прав особи передбачає наявність контролю та нагляду за заходами процесуальних обмежень, детальне визначення в законодавстві правових підстав, меж і порядку їх засто-

сування<sup>1</sup>. Тож, ключовим юридичним інструментом, що легітимує обмеження прав та свобод особи під час досудового розслідування, виступає ухвала слідчого судді, яка у правовій площині є гарантією від свавілля публічної влади та має забезпечувати дотримання стандартів прав людини. У цьому контексті постає необхідність комплексного дослідження ролі ухвали слідчого судді як правової підстави для обмеження прав людини у контексті принципу пропорційності.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Принцип пропорційності активно досліджується в наукових роботах і визначається у правозастосовній практиці. Зокрема, О. Ю. Льошенко приділяє окрему увагу принципу пропорційності під час визначення права на справедливий суд у кримінальному провадженні України<sup>2</sup>. О. М. Федорів розглядає принцип пропорційності у світлі європейських стандартів ефективності досудового розслідування<sup>3</sup>. І. Л. Беспалько у своїй статті аналізує питання реалізації пропорційності при застосуванні заходів забезпечення кримінального проваджен-

<sup>1</sup> Зайцев Д. О. 'Реалізація принципу пропорційності при обмеженні права особи на недоторканність житла чи іншого володіння' (дис. доктора філософії Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2025) 75

<sup>2</sup> Льошенко О. Ю. 'Реалізація права на справедливий суд у кримінальному провадженні України' (дис. к.ю.н. Одеса, 2021) 235

<sup>3</sup> Федорів О. М. 'Європейські стандарти ефективності досудового розслідування' (дис. к.ю.н. Львів, 2023) 240

ня<sup>1</sup>. Окремі аспекти реалізації принципу пропорційності під час застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні так само розглядає й В. К. Волошина<sup>2</sup>. Генезу принципу пропорційності у системі джерел міжнародного та національного кримінального процесуального права дослідили Д. О. Зайцев і С. О. Заїка<sup>3</sup>. Т. О. Лоскутов проаналізував правове регулювання засади пропорційності у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану<sup>4</sup>. Принцип пропорційності в українській юридичній практиці та практиці Європейського суду з прав людини став предметом дослідження в роботі Я. О. Берназюк. Ці та інші наукові роботи визначають зміст принципу пропорційності в кримінальному провадженні. Водночас окремого дослідження правової підстави обмеження прав людини під час досудового розслідування – ухвали слідчого судді в аспекті забезпечення принципу пропорційності на сьогодні не проводилось.

**Метою статті є** з'ясування дії принципу пропорційності (співмірності) у кримінальному провадженні під час обмеження прав людини на стадії досудового розслідування на прикладі аналізу правової підстави такого обмеження – ухвали слідчого судді.

**Виклад основного матеріалу.** У Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК) прямо не закріплюється визначення та зміст принципу пропорційності. Але водночас у тексті Кодексу містяться згадки про пропорційність, зокрема:

– ч. 1 ст. 121 встановлює, що компенсація за втрачений заробіток обчислюється *пропорційно* від розміру середньомісячного заробітку, а компен-

сація за відрив від звичайних занять – *пропорційно* від розміру мінімальної заробітної плати;

– у п. 5 ч. 5 ст. 234 закріплено, що слідчий суддя відмовляє у задоволенні клопотання про обшук, якщо прокурор, слідчий не доведе наявності достатніх підстав вважати, що: за встановлених обставин обшук є найбільш доцільним та ефективним способом відшукування та вилучення речей і документів, які мають значення для досудового розслідування, встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб, а також заходом, *пропорційним* втручанням в особисте і сімейне життя особи.

В окремих випадках вживаються синоніми терміна «пропорційність», зокрема, «співмірність». Так, у ч. 8 ст. 170 КПК установлено, що вартість майна, яке належить арештувати з метою забезпечення цивільного позову або стягнення отриманої неправомірної вигоди, повинна бути *співмірною* (курсив наш – В. Г.) розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням або зазначеної у цивільному позові, розміру неправомірної вигоди, яка отримана юридичною особою.

У частині 6 статті 100 КПК України визначається доля речових доказів, а саме: речові докази, що не містять слідів кримінального правопорушення, у вигляді предметів або великих партій товарів, зберігання яких через громіздкість чи з інших причин неможливо без зайвих труднощів, або витрати на забезпечення спеціальних умов зберігання яких *співмірні* з їх вартістю (курсив наш – В. Г.), а також речові докази у вигляді товарів або продукції, що піддаються швидкому псуванню, повертаються власнику (законному володільцю) або передаються йому на відповідальне зберігання, якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження; передаються для реалізації за письмовою згодою власника, а в разі її відсутності – за рішенням слідчого судді, суду, якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження; або знищуються за письмовою згодою власника, а в разі її відсутності – за рішенням слідчого судді, суду, якщо такі товари або продукція, що піддаються швидкому псуванню, мають непридатний стан тощо.

У кримінальному процесуальному аспекті одним з яскравих прикладів дії принципу пропорційності є втручання у право особи на мирне володіння майном, яке здійснюється у формі вилучення та накладення арешту на майно як речового до-

<sup>1</sup> Беспалько І. Л. 'Реалізація пропорційності при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження' (2020) 2 Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції 119–123. DOI <https://doi.org/10.15421/392057>.

<sup>2</sup> Волошина В. К. 'Щодо окремих аспектів реалізації принципу пропорційності під час застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні' (2019) 6 Юридичний науковий електронний журнал DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2019-6/87>

<sup>3</sup> Зайцев Д. О., Заїка С. О. 'Генеза принципу пропорційності у системі джерел міжнародного та національного кримінального процесуального права' (2022) 5 Юридичний науковий електронний журнал DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-5/135>

<sup>4</sup> Лоскутов Т. О. 'Правове регулювання засади пропорційності у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану.' (2023) 1 Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство» 524–529. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.91>

казу у кримінальному провадженні для належного розгляду кримінальної справи; вилучення та накладення арешту для забезпечення цивільного позову тощо. Далі, вирішуючи долю речових доказів, слідчий суддя, суд також втручається у реалізацію особою права власності. Для більш детального розуміння втручання у право особи на мирне володіння майном слід звернутися до рішення Конституційного Суду України (далі – КСУ), а також практики ЄСПЛ.

Так, КСУ у своєму рішенні від 22 червня 2022 р. № 6-р (II)/2022, зазначив, що приписи ст. 41 Конституції України щодо права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, щодо заборони протиправного позбавлення права власності узгоджені з приписами ст. 1 Першого протоколу до Конвенції (абз. 2 п. 5 мотивувальної частини)<sup>1</sup>. За ст. 1 Першого протоколу до Конвенції кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном; ніхто не може бути позбавлений його/її власності інакше як в інтересах суспільства й на умовах, що їх визначено законом і загальними принципами міжнародного права (абз. 1)<sup>2</sup>.

Оцінюючи пропорційність або непропорційність обмеження прав людини, ЄСПЛ сформульовано, так званий, трискладовий тест на пропорційність:

1. Обмеження прав має передбачатись національним законом. Обмеження прав людини в такому разі повинно прямо передбачатись у законі, який існує на момент введення обмеження, а зміст закону повинен буди доведений до відома громадянам<sup>3</sup>.

2. Обмеження прав людини повинно відповідати легітимній меті. Така мета зумовлена потребою захистити певні найбільш важливі для держави

блага та принципи. Такими принципами, відповідно до ЄКПЛ, є права людини, людське життя чи здоров'я, державний суверенітет, суспільство, верховенство права та демократія. Водночас втручання у права окремого індивіда має бути виправданим у цьому випадку, і таке втручання не повинно мати співмірних альтернатив без втручання у права людини<sup>4</sup>.

3. Втручання у права людини має відповідати вимогам співмірності. Співмірність означає, що характер та обсяг втручання держави у права людини має бути не самоціллю, а засобом для захисту необхідного суспільного блага. Таке тлумачення не повинно бути самоціллю, воно має бути необхідним – безальтернативним та достатнім, а не надмірним<sup>5</sup>.

Враховуючи мету дослідження, вважаємо за доцільне більш детально зупинитись на такій частині тесту на пропорційність, як передбачуваність обмеження прав національним законом. Відповідно до принципу пропорційності закон, який обмежує основні права, має бути придатним і необхідним для досягнення мети, що переслідується; закон є придатним, якщо за його допомогою можна досягти наміченого позитивного результату, він є необхідним, якщо законодавець не зміг вибрати інший, так само дієвий засіб, однак менш обтяжливий для основних прав; крім того, при загальній оцінці суттєвості втручання і його значення, а також значущості підстав, які виправдовують таке втручання, має бути збережена межа адекватності для адресатів заборони; таким чином, захід не повинен їх занадто обтяжувати (заборона надмірності заходів чи сумірності у вузькому сенсі)<sup>6</sup>.

Говорячи про «закон», ст. 1 Першого протоколу до Конвенції посилається на ту саму концепцію, що міститься й в інших положеннях Конвенції. Ця концепція вимагає насамперед, щоб такі заходи мали підстави в національному законодавстві. Вона також відсилає до якості такого закону, вимагаючи, щоб він був доступним для зацікавлених осіб, чітким та передбачуваним у своєму застосуванні. Суд зазначає, що вимога законності, яка впливає з Кон-

<sup>1</sup> Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Акціонерного товариства «Державний ощадний банк України» щодо відповідності Конституції України (конституційності) припису першого речення частини першої статті 1050 Цивільного кодексу України від 22 червня 2022 року

№ 6-р(II)/2022; Справа № 3–188/2020(455/20). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-22#Text>

<sup>2</sup> Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994\\_535#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text)

<sup>3</sup> Кучинська О. П., Фулей Т. І., Бараннік Р. В. *Принципи кримінального провадження у світлі практики європейського Суду з прав людини: монографія* («Аспект – Поліграф» 2013) 55–56

<sup>4</sup> – 56

<sup>5</sup> --57

<sup>6</sup> Євтушко Є. О. 'Тест на пропорційність як потужна методологічна основа належної мотивації у справах за конституційними скаргами' (2020) 4 *Право і суспільство* 5 <<https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e47c24be-4cd4-488c-a467-83e8699237f9/content>>

венції, означає вимогу дотримання відповідних положень національного закону і принципу верховенства права<sup>1</sup>.

Ще одна вимога ЄСПЛ до якості національного законодавства щодо обмеження прав і свобод особи полягає в тому, щоб його норми містили дієві гарантії запобігання та протидії свавілля. До них відносять механізм контролю та нагляду за заходами процесуальних обмежень, детальне визначення в законодавстві правових підстав, меж і порядку їх застосування<sup>2</sup>. У справах «Круслін проти Франції» від 24 квітня 1990 р., а також «Ювіг проти Франції» від 24 квітня 1990 р., досліджуючи правомірність втручання в право на конфіденційність телефонних розмов, ЄСПЛ зауважив, що такі заходи мають бути регламентовані нормами, які виключають можливість двозначного трактування і забезпечують гарантії протидії свавілля публічної влади. У справі «С. і Марпер проти Сполученого Королівства» від 4 грудня 2008 р. ЄСПЛ робить висновок, що відсутність у процесуальному законодавстві інститутів контролю та нагляду за застосуванням заходів обмежень вказує на порушення гарантованих прав і свобод<sup>3,4,5</sup>.

У рішеннях від 13 червня 2019 р. № 4-р/2019 та від 17 березня 2020 р. № 5-р/2020 КСУ фактично визначає правові критерії принципу пропорційності в кримінальному процесі, від дотримання яких залежить його реалізація. До них належать такі:

– обмежувальні заходи слід застосовувати на підставах і в порядку, визначеному законодавством;

– процесуальні обмеження мають бути обґрунтовані легітимною метою, бути співмірними з нею та необхідними;

– кримінальне процесуальне забезпечення справедливого балансу інтересів особи та суспільства має враховувати акти міжнародного права й позиції ЄСПЛ;

– за наявності варіативності в застосуванні заходів процесуальних обмежень слід надавати перевагу тому, який передбачає найменший обсяг втручання в гарантоване право;

– *суд (суддя) – ключовий суб'єкт кримінальної процесуальної діяльності, який зобов'язаний перевіряти справедливість і правомірність застосованих обмежень прав і свобод* (курсив мій – В. Г.)<sup>6</sup>.

Із наведеного випливає, що ефективний судовий контроль є одним з елементів забезпечення пропорційного обмеження прав людини під час досудового розслідування. КПК передбачає як попередній (надання дозволу на обмеження прав людини під час досудового розслідування, зокрема щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження, запобіжних заходів, проведення слідчих (розшукових) дій у житлі чи іншому володінні особи тощо), так і подальший судовий контроль (наприклад, розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність, якими обмежуються права особи). Тож від якості рішення слідчого судді, як правової підстави обмеження прав особи, напряму залежить й пропорційність обмеження прав людини під час досудового розслідування.

Як і будь-яке судове рішення, ухвала слідчого судді має відповідати таким вимогам, як: законність, обґрунтованість і вмотивованість. Законним є рішення, ухвалене компетентним судом згідно з нормами матеріального права, з дотриманням вимог щодо кримінального провадження, перед-

<sup>1</sup> Справа «Серявін та інші проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини (Заява N 4909/04). URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974\\_672#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_672#Text)

<sup>2</sup> Зайцев Д. О. 'Реалізація принципу пропорційності при обмеженні права особи на недоторканність житла чи іншого володіння' (дис. доктора філософії Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2025) 75

<sup>3</sup> Case of Huvig v. France (Application No. 11105/84) : decision of the European Court of Human Rights of 24.04.1990. *European Court of Human Rights* URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng/{%22itemid%22:\[%22001-57627%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng/{%22itemid%22:[%22001-57627%22]}).

<sup>4</sup> Case of Kruslin v. France (Application No. 11801/85) : decision of the European Court of Human Rights of 24.04.1990. *European Court of Human Rights* URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng/{%22itemid%22:\[%22001-57626%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng/{%22itemid%22:[%22001-57626%22]}).

<sup>5</sup> Case of S. and Marper v. the United Kingdom (Application No. 30562/04, 30566/04) : decision of the European Court of Human Rights of 04.12.2008. *European Court of Human Rights* URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre/{%22itemid%22:\[%22001-90051%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre/{%22itemid%22:[%22001-90051%22]}).

<sup>6</sup> Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Глушенка Віктора Миколайовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 392 Кримінального процесуального кодексу України від 13 черв. 2019 р. № 4-р/2019. Справа № 3–208/2018 (2402/18). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-19#Text>. ; Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Таткова Віктора Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини п'ятої статті 190, пункту 1 частини першої, частини третьої статті 309 Кримінального процесуального кодексу України від 17 берез. 2020 р. № 5-р/2020. Справа № 3–358/2018 (4975/18). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-20/#Text>.



бачених КПК. Обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом відповідно до статті 94 КПК. Вмотивованим є рішення, в якому наведені належні й достатні мотиви та підстави його ухвалення (ст. 370 КПК). Аналіз інших положень КПК України дає можливість виділити ще й такі вимоги, як: повнота, ясність, точність, відповідність визначеній законом процесуальній формі<sup>1</sup>. Отже, розглянемо законодавчі вимоги більш докладно.

Так, законність впливає з Конституції України та містить три критерії: 1) рішення має бути ухвалене компетентним судом (слідчим суддею);

2) при ухвалі судового рішення необхідним є дотримання норм матеріального та процесуального закону;

3) судові рішення має бути ухвалені з дотриманням установлені законом процесуальної форми. Проте деякі науковці вважають, що надавати процесуальній формі великого значення не варто, оскільки вимога скасування вироку за лише формальними підставами призводить до фетишизації форми<sup>2</sup>. Обґрунтованість рішень – це підтвердження правильності усіх висновків, що містяться в конкретному процесуальному рішенні, посиланнями на певні норми права, сукупністю доказів і взаємопов'язаних із ними переконливих доводів. У кримінальному процесі обґрунтування прийнятого кримінально-процесуального рішення дістає вияв у його мотивуванні. Мотивування – це сукупність мотивів, що обґрунтовують яке-небудь положення, викладене у кримінальному процесуальному рішенні. Обґрунтування є ширшим поняттям, яке, крім мотивування, містить у собі й доведеність обставин, що обґрунтовуються, а, отже, і наявність у провадженні доказів, отриманих із передбачених у законі джерел. Мотивування як спосіб зовнішнього вираження обґрунтування прийнятого рішення є його істотною ознакою. Як справедливо зазначається в юридичній літературі стосовно рішень слідчого, «... мотивування є обов'язковою, невід'ємною ознакою, що входить у поняття об-

ґрунтованості процесуального рішення слідчого, настільки обов'язковою, що будь-яке рішення не може бути визнане обґрунтованим, якщо воно немотивоване»<sup>3</sup>.

В юридичній літературі деякі автори вказують й на інші вимоги, зокрема, вичерпність, легітимність, остаточність, категоричність, безумовність, чіткість, справедливість, визначеність, зрозумілість, чиста мова, доступність<sup>4</sup>. Н. Глинська вважає, що правомірний характер кримінально-процесуальних рішень (до яких належить й рішення слідчого судді (примітка наша – В. Г.)) може бути забезпечений лише за умов дотримання правозастосовником системи правових стандартів, а саме: законності, обґрунтованості, справедливості, розумності та своєчасності.

В умовах єдиного правового простору незалежно від особливостей окремих судових систем і судової практики в різних країнах судові рішення повинні відповідати низці загальних принципів вимог-критеріїв. Позиція Консультативної ради європейських суддів полягає в тому, що базовими вимогами до судових рішень є їх обґрунтованість та вмотивованість (що є важливими аспектами права на справедливий суд), зрозумілість (чіткість та доступність стилю мови тексту), однозначність та своєчасність (або досягнення належного результату у швидкий спосіб). Причому в аспекті сучасних очікувань користувачів судових послуг важливими є не лише правова якість фактичного рішення як така, а й тривалість, прозорість ведення судового процесу, спосіб спілкування судді зі сторонами та спосіб звітування судової влади про свою роботу перед суспільством (п. 58)<sup>5</sup>.

Звернімо увагу на таку вимогу до судового рішення, як зрозумілість. Із цього приводу в науковій літературі зазначають, що «прийняття рішення як акта розумово-вольової діяльності передбачає надання йому такої загальнозначущої форми, в якій викладений у ньому зміст стає зрозумілим всім учасникам процесу, для того щоб «рішення право-

<sup>1</sup> Хижняк М. О. Вимоги до оформлення судових рішень. <<https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/dbce8fcc-743b-4b08-bfee-8d2c2d8e0a83/content>>

<sup>2</sup> Деркач Н. 'Доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень' (2013) 3 Слово Національної школи суддів України 28–29 <[http://nbuv.gov.ua/UJRN/cln\\_2013\\_3\\_9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/cln_2013_3_9)>

<sup>3</sup> Глинська Н. В. 'Концептуальні засади визначення та забезпечення стандартів доброякісності кримінальних процесуальних рішень' (дис. доктора юрид. наук. Харків, 2015) 221

<sup>4</sup> Деркач Н.

<sup>5</sup> Висновок № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи щодо якості судових рішень URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf>.

застосовного суб'єкта перейшло в іншу його якість – рішення для суб'єктів»<sup>1</sup>.

На нашу думку, особливого значення така вимога набуває в аспекті застосування до особи заходів забезпечення, запобіжних заходів. Так, наприклад, відповідно до ч. 5 ст. 194 КПК якщо під час розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою, прокурор доведе наявність всіх обставин, передбачених частиною першою цієї статті, слідчий суддя, суд застосовує відповідний запобіжний захід, зобов'язує підозрюваного, обвинуваченого прибувати за кожною вимогою до суду або до іншого визначеного органу державної влади, а також виконувати один або кілька обов'язків, необхідність покладення яких була доведена прокурором. До таких обов'язків законодавець відніс: 1) прибувати до визначеної службової особи з установленою періодичністю; 2) не відлучатися із населеного пункту, в якому він зареєстрований, проживає чи перебуває, без дозволу слідчого, прокурора або суду; 3) повідомляти слідчого, прокурора чи суд про зміну свого місця проживання та/або місця роботи; 4) утримуватися від спілкування з будь-якою особою, визначеною слідчим суддею, судом, або спілкуватися з нею із дотриманням умов, визначених слідчим суддею, судом; 5) не відвідувати місця, визначені слідчим суддею або судом; 6) пройти курс лікування від наркотичної або алкогольної залежності; 7) докласти зусиль до пошуку роботи або навчання; 8) здати на зберігання до відповідних органів державної влади свій паспорт (паспорти) для виїзду за кордон, інші документи, що дають право на виїзд з України й в'їзд в Україну; 9) носити електронний засіб контролю. Підкреслимо, що цей перелік є вичерпним і не підлягає розширеному тлумаченню.

Таким чином, ухвала слідчого судді про застосування запобіжного заходу має бути максимальна чітка та зрозуміла, особливо щодо покладення на особу обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 КПК. Водночас на практиці трапляються випадки, коли такі обов'язки сформульовані занадто широко, або взагалі не конкретизовані. Так, наприклад, ухвалою Київського районного суду м. Одеси від 28.07.2025 р. на особу покладено обов'язок

«утримуватися від спілкування з іншими учасниками кримінального провадження, свідками»<sup>2</sup>. Нагадаємо, що відповідно до п. 25 ч. 1 ст. 3 КПК учасниками кримінального провадження є фактично всі особи, які залучаються до орбіти кримінального судочинства, зокрема, наприклад, перекладач. Отже, вважаємо, що ухвала слідчого судді у частині застосування обмеження щодо заборони спілкування з учасниками кримінального провадження, оскільки таке формулювання, позбавлене конкретизації осіб, з якими забороняється спілкування, порушує принцип юридичної визначеності та створює пряму загрозу порушенню конституційного права особи на захист через можливість довільного тлумачення меж заборони.

На думку окремих суддів, немає необхідності зазначати ПІБ осіб, стосовно спілкування з якими потрібно встановлювати заборону, і КПК такої вимоги не містить. Це усталена судова практика. Нами виявлено понад 500 рішень, де судді застосували формулювання про заборону підозрюваному спілкуватися з невизначеним колом осіб<sup>3</sup>. Однак такий підхід видається хибним, що підтверджується й позицією Вищої ради правосуддя, яка залишила в силі дисциплінарне стягнення щодо судді, який у своїй ухвалі від 11 липня 2024 р. визначив не конкретних осіб, з якими заборонено спілкуватися підозрюваному, і навіть не якусь категорію, а поширив цю заборону на необмежене коло осіб. Фактично він поклав на підозрюваного неконкретизований процесуальний обов'язок. У такий спосіб були закладені підстави для настання для підозрюваного негативних процесуальних наслідків у виді стягнення застави, посилення запобіжного заходу тощо<sup>4</sup>.

У контексті вищевикладеного вважаємо, що такі неконкретні та незрозумілі рішення, як юридична підстава для обмеження прав особи, призводять до порушення принципу пропорційності.

<sup>2</sup> Ухвала Київського районного суду м. Одеса від 28.07.2025 справа № 947/38994/23 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129108538>

<sup>3</sup> 'Порушення права на захист не може бути «частковим» – ВРП залишила в силі дисциплінарне стягнення судді ВАКС Віктору Маслову, який заборонив підозрюваному спілкуватися «з усіма на світі» (Судово-юридична газета) <https://sud.ua/uk/news/publication/341869-narushenie-prava-na-zaschitu-ne-mozhet-byt-chastichnym-vsp-ostavil-v-sile-distsiplinarnoe-vzyskanie-sude-vaks-viktoru-maslovu-kotoryy-zapretit-podozrevaemomu-obschatsya-so-vsemi-na-svete?fbclid=IwZnrzaanbokxlehu2f1bqixmqabhrsex>

<sup>4</sup>

<sup>1</sup> Глинська Н. В. 'Концептуальні засади визначення та забезпечення стандартів доброякісності кримінальних процесуальних рішень' (дис. доктора юрид. наук. Харків, 2015) 55

Крім того, на наше переконання, науковий інтерес становить й рішення Придніпровського районного суду м. Черкаси, яким серед покладених на обвинувачених обов'язків передбачено: «утримуватись від участі в суспільних заходах, публічних виступах чи виданні друкованих матеріалів – брошур, листівок, дописів»<sup>1</sup>. Як нами вже зазначалося, ч. 5 ст. 194 КПК містить вичерпний перелік обов'язків, які можуть бути покладені на підозрюваного / обвинуваченого, і вказана норма не передбачає такого обов'язку. В цьому випадку суд фактично вийшов за межі своїх повноважень та застосував до обвинувачених обмеження їх прав, яке не передбачене законом. У цьому випадку очевидним видається висновок, що таке обмеження прав особи не може вважатися пропорційним.

Важливим є й наявність процесуальної можливості оскаржити таке рішення в апеляційному порядку. Із цього приводу Верховний Суд (далі – ВС), здійснюючи тлумачення засади пропорційності (співмірності), у справі № 157/1664/22 зазначає, що положення ст. 309 КПК щодо неможливості окремого апеляційного оскарження ухвали слідчого судді про передачу майна (речових доказів) для реалізації, постановленої на підставі п. 2 ч. 6 ст. 100 КПК в кримінальному провадженні, де жодній особі не повідомлено про підозру, не узгоджуються із положеннями ч. 5 ст. 9 КПК, ст. 1 Першого протоколу до Конвенції, не гарантують особі ефективної реалізації її конституційного права на судовий захист, не відповідають критеріям справедливості та співмірності (пропорційності), не забезпечують справедливого балансу інтересів особи та суспільства, а тому суперечать вимогам статей 1, 3, 8, 21,

частин 4, 5 ст. 41, статей 55, 129 Конституції України, які в цьому кримінальному провадженні Суд застосовує як норми прямої дії. Чинна редакція п. 8 ч. 2 ст. 129 Конституції України, згідно з якою однією з основних засад судочинства є забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення, закріплює гарантії права на апеляційний перегляд справи, а також передбачає, що випадки оскарження судових рішень визначаються в законі. Проте віднесення цього питання на розсуд законодавця не виключає прямого застосування норм Основного Закону в разі відсутності ефективного механізму захисту гарантованих Конституцією України прав людини внаслідок такого регулювання<sup>2</sup>.

**Висновки.** Принцип пропорційності має розглядатися як ключовий інструмент забезпечення балансу між інтересами суспільства та правами особи у кримінальному провадженні. У свою чергу, ухвала слідчого судді є центральним правовим інструментом, який визначає межі допустимого втручання у права людини на стадії досудового розслідування. Якість цього рішення прямо впливає на ступінь дотримання принципу пропорційності, який, хоча і не закріплений у КПК у вигляді окремої норми, проте є внутрішньо притаманним кримінальному процесу та активним стандартом відповідно до практики ЄСПЛ. В аспекті дотримання принципу пропорційності ухвала слідчого судді повинна бути зрозумілою, обґрунтованою, мотивованою та передбачуваною, а її зміст – чітко відповідати вимогам законності й конвенційним стандартам.

<sup>1</sup> Ухвала Придніпровського районного суду м. Черкаси від 23 травня 2025 року справа № 711/4401/25 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127567835>

<sup>2</sup> Постанова Третньої судової палати Касаційного кримінального суду від 27 березня 2025 року; справа № 157/1664/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126153460>

## REFERENCES

### List of legal documents

#### Legislation

1. Protokol do Konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994\\_535#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text) (in Ukrainian)
2. Vysnovok № 11 (2008) Konsultatyvnoi rady yevropeyskykh suddiv do uvahy Komitetu ministriv Rady Yevropy shchodo yakosti sudovykh rishen URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf> (in Ukrainian)
3. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinou skarloiu Aktsionernoho tovarystva «Derzhavnyi oshchadnyi bank Ukrainy» shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) prypysu pershoho rechennia chastyny pershoi statti 1050 Tsyvilnoho kodeksu Ukrainy vid 22 chervnia 2022 roku № 6-r(II)/2022; Sprava № 3–188/2020(455/20). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-22#Text> (in Ukrainian)

**Cases**

4. Case of Huvig v. France (Application No. 11105/84) : decision of the European Court of Human Rights of 24.04.1990. *European Court of Human Rights* URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57627%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57627%22]}). (in English)
5. Case of Kruslin v. France (Application No. 11801/85) : decision of the European Court of Human Rights of 24.04.1990. *European Court of Human Rights* URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57626%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57626%22]}). (in English)
6. Case of S. and Marper v. the United Kingdom (Application No. 30562/04, 30566/04) : decision of the European Court of Human Rights of 04.12.2008. *European Court of Human Rights* URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-90051%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-90051%22]}). (in English)
7. Постанова Третої судової палати Касаційного кримінального суду від 27 березня 2025 року; справа № 157/1664/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126153460> (in Ukrainian)
8. Sprava «Seriavin ta inshi proty Ukrainy»: Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny (Zaiava N 4909/04). URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974\\_672#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_672#Text) (in Ukrainian)
9. Ukhvala Kyivskoho raionnoho sudu m. Odesa від 28.07.2025 справа № 947/38994/23 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129108538> (in Ukrainian)
10. Ukhvala Prydniprovskoho raionnoho sudu m. Cherkasy від 23 травня 2025 року справа № 711/4401/25 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127567835> (in Ukrainian)

**Bibliography****Authored books**

1. Kuchynska O. P., Fulei T. I., Barannik R. V. *Pryntsypy kryminalnoho provadzhennia u svitli praktyky yevropeiskoho Sudu z prav liudyny: monohrafiia* [Principles of criminal proceedings in the light of the practice of the European Court of Human Rights: monograph] («Aspekt – Polihraf» 2013) (in Ukrainian)

**Journal articles**

2. Bepalko I. L. 'Realizatsiia proportsiinosti pry zastosuvanni zakhodiv zabezpechennia kryminalnoho provadzhennia' [Implementation of proportionality in the application of measures to ensure criminal proceedings] (2020) 2 Aktualni problemy vitchyznianoї yurysprudentsii 119–123. DOI <https://doi.org/10.15421/392057>. (in Ukrainian)
3. Derkach N. 'Dostup do pravosudiva ta obov'iazkovist sudovykh rishen' [Access to justice and binding nature of court decisions] (2013) 3 Slovo Natsionalnoi shkoly sudiv Ukrainy <[http://nbuv.gov.ua/UJRN/cln\\_2013\\_3\\_9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/cln_2013_3_9)> (in Ukrainian)
4. Loskutov T. O. 'Pravove rehuliuвання zasady proportsiinosti u kryminalnomu provadzhenni v umovakh voiennoho stanu' [Legal regulation of the principle of proportionality in criminal proceedings under martial law] (2023) 1 Elektronne naukove vydannia «Analichno-porivnialne pravoznavstvo 524–529. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.91> (in Ukrainian)
5. Voloshyna V. K. 'Shchodo okremykh aspektiv realizatsii pryntsypu proportsiinosti pid chas zastosuvannia zapobizhnykh zakhodiv u kryminalnomu provadzhenni' [Regarding certain aspects of the implementation of the principle of proportionality when applying preventive measures in criminal proceedings] (2019) 6 Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2019-6/87> (in Ukrainian)
6. Yevtushko Ye. O. 'Test na proportsiinist yak potuzhna metodolohichna osnova nalezhnoi motyvatsii u spravakh za konstytutsiinymy skarhamy' [The proportionality test as a powerful methodological basis for proper reasoning in constitutional complaint cases] (2020) 4 Pravo i suspilstvo <<https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e47c24be-4cd4-488c-a467-83e8699237f9/content>> (in Ukrainian)
7. Zaitsev D. O., Zaika S. O. 'Heneza pryntsypu proportsiinosti u systemi dzherel mizhnarodnoho ta natsionalnoho kryminalnoho protsesualnoho prava' [The genesis of the principle of proportionality in the system of sources of international and national criminal procedural law] (2022) 5 Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-5/135> (in Ukrainian)

**Thesis**

8. Hlynska N. V. 'Kontseptualni zasady vyznachennia ta zabezpechennia standartiv dobroiakisnosti kryminalnykh protsesualnykh rishen' [Conceptual principles for defining and ensuring standards of good quality of criminal procedural decisions] (dys. doktora yuryd nauk. Kharkiv, 2015) 469 (in Ukrainian)
9. Fedoriv O. M. 'Yevropeiski standarty efektyvnosti dosudovoho rozsliduvannia' [European standards for the effectiveness of pre-trial investigation] (dys. k.iu.n. Lviv, 2023) 240 (in Ukrainian)



10. Loshenko O. Yu. 'Realizatsiia prava na spravedlyvyi sud u kryminalnomu provadzhenni Ukrainy' [Implementation of the right to a fair trial in criminal proceedings in Ukraine] (dys. k.i.u.n. Odesa, 2021) 235 (in Ukraine)
11. Zaitsev D. O. 'Realizatsiia pryntsyphu proporsiiynosti pry obmezheni prava osoby na nedotorkannist zhytla chy inshoho volodinnia' [Implementation of the principle of proportionality when restricting a person's right to the inviolability of their home or other possessions] (dys. doktora filosofiiu Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav, Kyiv, 2025) 267 (in Ukraine)

#### **Conference papers**

12. Khyzhniak M. O. Vymohy do oformlennia sudovykh rishen. [Requirements for the execution of court decisions] <<https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/dbce8fcc-743b-4b08-bfee-8d2c2d8e0a83/content>> (in Ukraine)

#### **Websites**

13. 'Porushennia prava na zakhyst ne mozhe buty «chastkovym» – VRP zalyshyla v syli dystsyplinarne stiahnennia suddi VAKS Viktoru Maslovu, yakyi zaboronyv pidozriuvanomu spilkuvatysia «z usima na sviti» [Violation of the right to defense cannot be «partial» – the Supreme Court of Justice upheld the disciplinary sanction imposed on the High Court of Criminal Appeals judge Viktor Maslov, who forbade the suspect from communicating «with everyone in the world»] (Sudovo-yurydychna hazeta) <https://sud.ua/uk/news/publication/341869-narushenie-prava-na-zaschitu-ne-mozhet-byt-chastichnym-vsp-ostavil-v-sile-distiplinarnoe-vzyskanie-sude-vaks-viktoru-maslovu-kotoryy-zapretit-podozrevaemomu-obschatsya-so-vsemi-na-svete?fbclid=iwznrzaanbokxlehrua2flbqixmqabhrsex> (in Ukraine)

**Геник В. М.**

#### **Ухвала слідчого судді як правова підстава обмеження прав людини на стадії досудового розслідування: окремі питання визначення принципу пропорційності (співмірності)**

У статті досліджено ухвалу слідчого судді як ключову правову підставу обмеження прав людини на стадії досудового розслідування в контексті забезпечення принципу пропорційності. Автор наголошує, що саме на цьому етапі кримінального провадження здійснюється найбільш інтенсивне втручання держави у сферу приватних прав особи, а відтак, особливої ваги набуває наявність чітких, передбачуваних і обґрунтованих рішень слідчих суддів як підставі обмеження прав людини. На основі аналізу положень КПК України, рішень Конституційного Суду України та практики ЄСПЛ обґрунтовано, що пропорційність виступає універсальним критерієм оцінки допустимості та меж втручання у права людини. Особливу увагу приділено вимозі «якість закону», передбачуваності процесуальних норм та дієвим механізмам судового контролю. Підкреслено, що ухвала слідчого судді має відповідати вимогам законності, обґрунтованості, вмотивованості й зрозумілості, що забезпечує реальний захист прав особи й унеможливорює свавілля. Наведені приклади із судової практики демонструють проблеми невизначеності змісту ухвал, надмірно широких або невластивих обмежень, що призводять до порушення принципу пропорційності. На підставі аналізу позицій Верховного Суду підкреслено значення ефективного апеляційного перегляду для гарантування справедливого балансу між публічними інтересами та правами особи.

У підсумку зроблено висновок, що якість процесуальних рішень слідчого судді є визначальним елементом забезпечення пропорційного втручання в права людини та фундаментальною гарантією справедливості досудового розслідування.

**Ключові слова:** ухвала слідчого судді; пропорційність; співмірність; обмеження прав людини; досудове розслідування; судовий контроль; якість закону.

**Henyk V. M.**

#### **The decision of the investigating judge as a legal basis for restricting human rights at the stage of pre-trial investigation: certain issues of determining the principle of proportionality**

The article examines the investigating judge's ruling as a key legal basis for restricting human rights at the pre-trial investigation stage, with particular emphasis on the principle of proportionality. This stage of criminal proceedings involves the most intensive interference by the state with individual rights; therefore, the clarity, predictability, and justification of judicial decisions become crucial safeguards against arbitrariness. Based on the Criminal Procedure Code of Ukraine, case law of the Constitutional Court, and the jurisprudence of the European Court of Human Rights, the author demonstrates that proportionality serves as a universal criterion for assessing the necessity, scope, and legitimacy of restrictions imposed on individuals. Special attention is paid to the requirement of the «quality of law», foreseeability of procedural norms, and the existence of effective judicial oversight mechanisms. It is emphasized that rulings of investigating judges must meet the standards of legality, reasoning, motivation, and comprehensibility, as these ensure genuine protection of individual rights. Examples from national case law illustrate problems arising from vague, excessively broad, or unlawful restrictions that contradict proportionality. The article also highlights the importance of effective

*appellate review, as affirmed by the Supreme Court, for maintaining a fair balance between public interests and individual rights. The author concludes that the quality of procedural decisions by investigating judges is a decisive factor in ensuring proportionate interference with human rights and constitutes an essential safeguard of fairness in pre-trial proceedings.*

**Keywords:** *investigating judge's ruling; proportionality; proportional balance; restriction of human rights; pre-trial investigation; judicial oversight; quality of law.*

*Стаття надійшла до редакції: 11.09. 2025 р.*

*Прийнята до друку: 20.11.2025 р.*